

NOVI ARHEOLOŠKI NALAZI KOD CRKVE GOSPE LUŽINA U STONU

Ante Dračevac

O arheološkim nalazima kod crkve Gospe Lužina u Stonu objavio sam raspravu¹⁾, a sada iznosim nove nalaze, koji pripadaju spomenutoj crkvi.

Poput ostalih starohrvatskih predromaničkih crkava i ova je imala unutarnji kameni namještaj urešen pleterom. Od gornjeg dijela oltarne pregrade nađen je ulomak kamene grede s pleterom i natpisom.²⁾

Srednjem dijelu je pripadao ulomak donjeg dijela zabata s ostatkom luka. Iako je taj ulomak s tri strane oštećen, ipak se može uočiti njegova uloga, u prvom redu po ostatku luka koji se vidi na donjoj obrađenoj strani. Veličina je ulomka 16 cm x 17 cm, ostatak debljine 9 cm, a izrađen je od sitnozrnastog vapnenca. Prednje lice ima dva obrađena polja. Donji je rub uokviren letvicom širine 1 cm, poviše koje se diže prvo obrađeno polje širine 7 cm, a urešeno je motivom pletera i savija se uporedo s lukom. Na ovom polju obli troprutići tvore motiv šiljastih lukova spojenih u dnu vodoravnim troprutićima. U gornjem dijelu lukovi se spajaju s prelomljenim troprutićima zatvarajući pravilne peterokute od kojih su se dva sačuvala. S obe strane lukova u vrhovima, troprutići zatvaraju trokutiće od kojih se vide tri, ali dosta oštećeni.

Iza ovog polja nastavlja se drugo niže odijeljeno okomitim žlijebom, a obrađeno istim motivom pletera. Dosta je oštećeno i vidi se ostatak jednog luka.

Promatrajući s tehničke strane ovaj ulomak opaža se vješta obrada kamena te težnja za kompozicijom i harmonični raspored ornamenta.

¹⁾ A. Dračevac: Da li je već u IX st. postojala crkva Bogorodice u Lužinama kod Stona? Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 16. Split 1966.

²⁾ Ibid. sl. 16.

treba promatrati i proučavati u sklopu onodobnog umjetničkog razvoja ovoga kraja.⁷⁾

Srednjem dijelu oltarne pregrade pripadaju također i kolone i kapiteli. Od toga je nađen jedan kapitel obrađen pleterom premda je dosta oštećen, a izrađen od sitnozrnastog vapnenca. Visok je 28,5 cm, širok u gornjem dijelu 21 cm, a u donjem dijelu 13 cm. Frakture se nalaze na gornjem i donjem dijelu te sa strane gdje je najveća. Obrada i smjer pleternog motiva na vratu kapitela, a naročito rupe na gornjoj i donjoj površini, nedvojbeno dokazuju da je isti pripadao ovom dijelu oltarne pregrade.

Gornja površina s abakusom najviše je oštećena tako da je ostala jedna polovica s originalnom obradom. Abakus je bio profiliran vodoravnim žlijebom ispod okvirne letvice. Na ovoj se površini sačuvala originalna visina rupe, a bila je izvrćena svrdlom i preko nje je fraktura. Ova je površina oktogonalnog oblika, jer to zahtijeva gornji dio košare koji je imao na sebi 8 listova. Abakus je vrlo plitak.

Glavica s Lužina

Kod predromaničkih kapitela se obično ističe vrat urešen tropru-tastim dvopletom što ga je zatvarala gornja i donja letvica, te košara s tri pojasa: donji s nizom arkada, srednji s nizom lišća i gornji najbogatiji raščlanjen na kaulikole koji se račvaju na dva zavijutka među kojima je često tordirani štap. Pri tome je abakus vrlo plitak.⁸⁾

Pošto je donji dio kapitela osjećen to je vrat nestao te ne možemo utvrditi njegov izgled i veličinu. Promjer donje oštećene strane iznosi 13 cm, a na sredini je ostatak rupe dubine 2 cm i širine 1,5 cm.

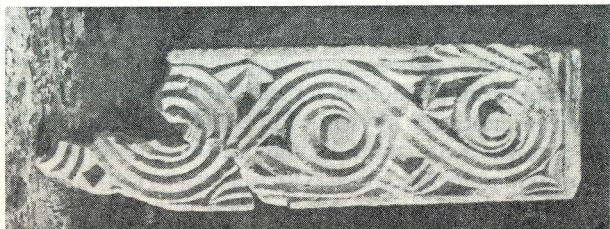
⁷⁾ Lj. Karaman: Razgovori o nekim problemima domaće historije, arheologije i historije umjetnosti, Anali HI JAZU VI—VII, Dubrovnik 1957—59, str. 53.

⁸⁾ S. Gunjača: Ostaci starohrvatske crkve sv. Cecilije na Stupovima u Biskupiji kod Knina. SHP III. st. 5. str. 98, Zagreb 1956.

a površina mu je lijepo obrađena i zaglačana. Promjer je kruga iznosio 15 cm. Opaža se ostatak žbuke što dokazuje da je ulomak bio u sekundarnoj upotrebi.

Pri obnovi sadašnje crkve Gospe Velike u Lužinama g. 1891. izmijenjen je dotadašnji kameni pločnik i zamijenjen cementnim pločicama. Veći dio tog kamenog pločnika sačinjavale su grobne ploče te je velika šteta što je došlo do te izmjene. Neke se od tih ploča nalaze danas razbacane vani pred crkvom. Sadašnji pločnik u prostoru apside pokriven je kamenim pločama razne veličine, a isto tako i dio jugozapadnog ugla pred ulaznim vratima. Ovdje sam našao dva ulomka kamena s pleternim ukrasom koji se spajaju po frakturi. Obradeno je lice bilo okrenuto u zemlji tako da se nije vidjela obrada pleternog motiva. Sačuvana su tri živa kraja, a na četvrtom je fraktura, gdje se manji ulomak spaja s većim. Veličina je oba komada: dužina 58 cm, širina 18 cm i debljina 15 cm. Sastav vapnenac. Na stražnjoj se strani vidi ostatak originalne plohe po debljini, ali je veći dio njezin oljušten vjerojatno pri sekundarnoj upotrebi, jer se vidi ostatak žbuke.

Na obrađenom se licu vide okvirne letvice koje zatvaraju ukrasno polje. Osnovni je motiv ukrasa valovita troprutasta lozica koja se u polovici polja račvanjem širi te jednim prutićem tvori kolut sa završnim okancem, a druga se dva prutića produžuju i tvore stilizirane listove ispunjavajući prostor polja do letve. Na prvom početnom kolutu stilizirani list prelazi i na letvu. Sačuvana su tri koluta. Bridovi su prutića oštri, a okanca u sredini zadebljana. Na mjestu gdje se troprut lozice račva nalazi se istaknuta jednostruka grivna. U uglovima su umetnuta dva stilizirana listića, a isto tako, da se izbjegne horror vacui, poviše račvališta lozica do letve, tri prelomljena oštrobriдна prutića koji spajaju bridove koluta. U donjem su dijelu pak dva prelomljena prutića u istom položaju.

Ulomak s Lužina

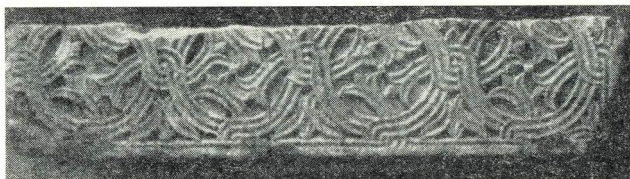
Klesarska je izradba ovog komada vrlo vješta i ukrasni motivi plastično lijepo obrađeni. Sve ovo pokazuje sposobnost klesara i znatnu tradiciju. Na ukrasnom se polju vide tragovi boje, što je česti

menutoj ploči, s razlikom što umjesto listića ispod letvice prelomljene oštri dvoprutići zatvaraju rombiće.

Gornja je površina nanovo klesana kao i na spomenutoj ploči. Stražnja joj je strana pod tupim kutom, vjerojatno radi spajanja sa slijedećim komadom u sklopu istog objekta.

Obe su ove ploče pripadale kamenici ili, što je još vjerojatnije, vanjskoj oplati krstionice. Do tog nas zaključka dovodi činjenica što su unutrašnje površine glatko obrađene i što imaju izdubene rupe u koje su ulazile željezne šipke za spajanje.

U stonskom lapidariju nalazi se ostatak uresne kamene ploče donešen iz Lužina, prelomljen u dva komada, a pripadao je oplati oltara. Sastav: vapnenac. Veličina oba komada spojenih po frakturi: dužina 106 cm, širina 23 cm i debljina 11 cm. Odsječen je po dužini a na krajevima oljušten tako da je ostala po prilici jedna trećina širine uzimajući u obzir veličinu stiliziranog kruga u uresnom polju. Ako bi trebala biti tri takova kruga po širini, onda je ista iznosila oko 70 cm.¹¹⁾ Na preostalim ulomcima vidi se okvirna letvica, s profiliranim oštrim žljebićem, koja je zatvarala ukrasno polje u kojem troprutasna pletenica zatvara pravilne krugove s istaknutim i karakterističnim »očima« u zavijucima i u središtu krugova. U prostoru koji zatvaraju krugovi urezani su u plitkom reljefu četiri troprutasna ljiljana koji se s jednim svojim vrhom dodiruju u sredini gdje je »oko«. U slobodnom prostoru izvan krugova stiliziran je trolist u težnji da se izbjegne prazan prostor, što je posebna karakteristika svojstvena razvoju ranije faze pleterne plastike. Stiliziranih krugova bilo je dvanaest, a ostala su samo četiri po dužini ploče.

Ulomak s Lužina

Pojava ukrasne kompozicije, težnja za ispunjenjem praznih prostora kao i »plastičnije« manire pleterne skulpture koje uočavamo na ovom ulomku upućuju nas na zaključak da on pripada ranijoj fazi evolucije pleterne plastike.¹²⁾

¹¹⁾ To se može zaključiti po ostalim pločama s istim ukrasnim motivom.

¹²⁾ Ovdje ponovno naglašavam da dekorirane pleterne ploče koje donosi Lj. Karaman u svojoj knjizi: »Iz kolijevke hrv. prošlosti«, sl. 110 — ne pripadaju crkvi Sv. Mihajla u Stonu već crkvi Gospe od Lužina. Vidi o tome: A. Dračevac: Da li je već u IX st. postojala crkva Bogorodice...